

Sygn. akt III PK 74/09

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 18 maja 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Jerzy Kwaśniewski (przewodniczący)

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (sprawozdawca)

SSN Andrzej Wróbel

w sprawie z powództwa E. G., J. G., I. G.
przeciwko Zakładom [...] i Skarbowi Państwa reprezentowanego przez Ministra
Skarbu Państwa
o odszkodowanie,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 18 maja 2010 r.,
skargi kasacyjnej powodów
od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w L.
z dnia 2 lipca 2009 r.,

I. oddała skargę kasacyjną,

II. nie obciąża powodów kosztami postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 16 marca 2009 r. Sąd Rejonowy w P. oddalił powództwo [...] przeciwko Zakładom [...]i Ministrowi Skarbu Państwa reprezentowanemu przez Ministra Skarbu Państwa o odszkodowanie z tytułu niezawarcia umowy nieodpłatnego nabycia akcji. Podstawę rozstrzygnięcia stanowiły następujące ustalenia.

W oparciu o przepisy ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 171, poz.1397 ze zm., zwanej dalej ustawą o komercjalizacji i prywatyzacji) Skarb Państwa reprezentowany przez Ministra Skarbu Państwa zawarł w dniu 30 maja 1997 r. z pozwaną Spółką umowę MS P/497/97 w celu przeprowadzenia nieodpłatnego udostępnienia akcji uprawnionym pracownikom. W umowie tej zlecono Spółce wykonanie czynności technicznych, w tym między innymi wezwania w imieniu Ministra Skarbu Państwa uprawnionych pracowników do składania oświadczeń o zamiarze nieodpłatnego nabycia akcji - poprzez ogłoszenie w dzienniku o zasięgu ogólnokrajowym i lokalnym oraz poprzez wywieszenie w siedzibie spółki wezwania, ustalenia liczby uprawnionych pracowników na podstawie złożonych przez nich oświadczeń, dokonania podziału uprawnionych pracowników na grupy, sporządzenia listy tychże pracowników i rozpatrzenia reklamacji, przygotowania dla wszystkich uprawnionych projektów umów nieodpłatnego nabycia akcji według załączonego wzoru. Cena emisyjna jednej akcji serii B o wartości nominalnej 10 zł ustalona została w dniu 12 października 2005 r. na 54 zł. W wydanym przez zarząd pozwanej Spółki ogłoszeniu zawarto informację, że: umowy nieodpłatnego zbycia akcji można zawierać od 23 października 2006 r., a prawo do nieodpłatnego nabycia akcji wygasa 2 maja 2007 r. (pkt 1); nieodpłatnie udostępniane akcje są akcjami zdematerializowanymi, nie mają formy dokumentu i istnieją jedynie w postaci zapisu na rachunku papierów wartościowych, przeniesienie akcji na osobę uprawnioną nastąpi z chwilą dokonania odpowiedniego zapisu na rachunku papierów wartościowych nabywającego, a nie w momencie podpisania przez nabywającego samej umowy nieodpłatnego zbycia akcji (pkt 2); osoby uprawnione zgłaszające się w celu zawarcia umowy nieodpłatnego zbycia akcji powinny wskazać nazwę biura maklerskiego i numer

indywidualnego rachunku papierów wartościowych, na który mają być przeniesione akcje (pkt 3); spadkobiercy, którzy nie dysponują prawomocnym postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku powinni złożyć do sądu stosowny wniosek do 2 maja 2007 r. (pkt 9), prawo do nieodpłatnego nabycia akcji wygasa w dniu 2 maja 2007 r., za wyjątkiem przypadków określonych w pkt 9 (pkt 14). Pismem z 19 marca 2007 r. Minister Skarbu Państwa - w odpowiedzi na zapytanie skierowane przez pozwaną Spółkę - poinformował, że prawo do nieodpłatnego nabycia akcji powstaje w trzy miesiące po zbyciu przez Skarb Państwa pierwszych akcji na zasadach ogólnych i wygasa z upływem 12 miesięcy od jego powstania, oraz że zgodnie z art. 123 § 1 pkt 1 k.c. bieg terminu przerywa się przez każdą czynność przed sądem lub innym organem powołanym do rozpoznawania sprawy, a więc między innymi w momencie wszczęcia sądowego postępowania o ubezwłasnowolnienie jednego ze spadkobierców.

S. G. był uprawniony do 370 akcji pozwanej Spółki i jego nazwisko znajdowało się na liście osób uprawnionych przekazanej Ministrowi Skarbu Państwa w dniu 28 lipca 2006 r. Postanowieniem z dnia 22 marca 2007 r. Sąd Rejonowy w P. stwierdził, że spadek po S. G. zmarłym w dniu 22 grudnia 2003 r. dziedziczą z mocy ustawy żona E. G. oraz synowie J. G., E. J. i córka I. G. W dniu 17 kwietnia 2007 r. powodowie udzielili J. P. na właściwym druku pełnomocnictwa do dokonania między innymi następujących czynności: zawarcia ze Skarbem Państwa umowy nieodpłatnego zbycia akcji, podpisania oświadczenia, że nie jest znany fakt skorzystania przez spadkodawcę z prawa do nieodpłatnego nabycia akcji, złożenia oświadczenia o posiadaniu przez spadkobierców indywidualnego rachunku papierów wartościowych oraz wskazanie jego numeru i nazwy biura maklerskiego prowadzącego ten rachunek. W dniu 2 maja 2007 r. J. P. - celem podpisania umowy - zgłosił się z udzielonymi mu pełnomocnictwami do upoważnionej pracownicy pozwanej Spółki, M. M., od której uzyskał informację, że wymagane jest założenie rachunku w biurze maklerskim. Założenie rachunków w tej dacie nie nastąpiło z uwagi na nieposiadanie przez J. P. stosownych upoważnień od powodów. Tego samego dnia J. P. uzyskał od M. M. potwierdzenie, że zgodnie z opinią Ministerstwa Skarbu złożenie wniosku o stwierdzenie nabycia spadku przed 2 maja 2007 r. przerywa bieg terminu do nieodpłatnego nabycia akcji.

Rachunki inwestycyjne powodów zostały założone w dniu 16 sierpnia 2007 r. i w tej dacie w siedzibie pozwanej Spółki J. P. podpisał w imieniu powodów umowę nieodpłatnego zbycia akcji. W dniu 6 listopada 2007 r. dyrektor Departamentu Ewidencji, Reprywatyzacji, Rekompensat i Udostępniania Akcji Ministerstwa Skarbu Państwa odesłał pozwanej Spółce umowy nieodpłatnego zbycia akcji spadkobiercom uprawnionych pracowników bez ich podpisania, wobec wygaśnięcia prawa spadkobierców do nabycia akcji. Pismem z dnia 7 listopada 2007 r. Minister Skarbu Państwa poinformował pozwaną Spółkę o zmianie stanowiska Departamentu Prawnego Ministerstwa co do terminu, w którym mogą być zawierane ze spadkobiercami uprawnionych pracowników umowy nieodpłatnego zbycia akcji. Zgodnie z nową interpretacją, umowy te można było zawierać jedynie w terminie określonym w art. 38 ust. 2 ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji, zgodnie z którym prawo do nieodpłatnego nabycia akcji powstaje po upływie trzech miesięcy od zbycia przez Skarb Państwa pierwszych akcji na zasadach ogólnych i wygasa z upływem 12 miesięcy od dnia jego powstania. W piśmie z 7 marca 2008 r. pozwana Spółka poinformowała J. P. o braku możliwości zawarcia umowy nieodpłatnego zbycia akcji pozwanej Spółki w związku z upływem terminu określonego w art. 38 ust. 2 ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Rejonowy uznał, że termin określony w art. 38 ust. 2 wymienionej wyżej ustawy ma charakter zawity i w przypadku nieodpłatnego zbywania akcji pozwanej Spółki upływał w dniu 2 maja 2007 r. Jego niedotrzymanie spowodowało więc wygaśnięcie prawa powodów do nieodpłatnego nabycia akcji. Niewłaściwa interpretacja przez Ministra Skarbu Państwa art. 38 ust. 2 ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji oraz art. 123 §1 k.c. i jej podanie do wiadomości publicznej przyczyniło się do uznania przez powodów, że wskazana w ogłoszeniu data wygaśnięcia terminu do nieodpłatnego nabycia akcji nie dotyczy spadkobierców uprawnionych pracowników (pkt 14 w związku z pkt 9 ogłoszenia). Zmiana interpretacji przepisów w zakresie terminu, w jakim mogą być zawierane umowy nieodpłatnego zbycia akcji spadkobiercom nastąpiła w sierpniu 2007 r., co wynika wprost z pisma Ministra Skarbu Państwa z dnia 7 listopada 2007 r. Informacje pochodzące od Ministra Skarbu Państwa i przekazywane przez pozwaną Spółkę wprowadziły powodów w błąd co do

momentu wygaśnięcia terminu do nieodpłatnego nabycia przez nich akcji. Wskutek oczywiście wadliwej interpretacji obowiązujących przepisów i jej późniejszej zmiany, w okresie od 2 maja do sierpnia 2007 r. zostały przez Ministra Skarbu Państwa zawarte umowy zbycia akcji ze spadkobiercami 37 uprawnionych pracowników pozwanej Spółki. Akcje nie zostały natomiast zbyte powodowi, gdyż ich pełnomocnik podpisał umowę już po zmianie interpretacji przepisów przez Ministerstwo.

Sąd Rejonowy wskazał na możliwość nieodpłatnego nabycia przez powodów akcji na podstawie art. 4 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji oraz ustawy o zasadach nabywania od Skarbu Państwa akcji w procesie konsolidacji spółek sektora elektroenergetycznego (Dz.U. z 2009 r. Nr 13, poz. 70, zwanej dalej ustawą zmieniającą) i uznał ich żądanie zasądzenia odszkodowania na podstawie art. 471 k.c. za nieuzasadnione. Odnośnie do odpowiedzialności pozwanej Spółki Sąd ten - odwołując się do poglądu wyrażonego w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2008 r., II PK 198/07, iż Skarb Państwa odpowiada również za spółkę, z którą wykonuje zobowiązanie - stwierdził, że wykonywała ona jedynie konkretne czynności techniczne w imieniu i na zlecenie Skarbu Państwa w oparciu o przepisy rozporządzenia Ministra Skarbu Państwa z dnia 29 stycznia 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad podziału uprawnionych pracowników na grupy, ustalania liczby akcji przypadających na każdą z tych grup oraz trybu nabywania akcji przez uprawnionych pracowników (Dz.U. Nr 35, poz. 303 ze zm., zwanego dalej rozporządzeniem wykonawczym) oraz umowy nr MPS/497/97 i aneksów do niej, a prawidłowość tych czynności kontrolował Skarb Państwa jako właściciel akcji, dokonując interpretacji prawnej przepisów i jej zmiany w sierpniu 2007 r. oraz akceptując treść ogłoszenia.

W zakresie odpowiedzialności Skarbu Państwa Sąd Rejonowy uznał brak podstaw do przyjęcia istnienia po stronie powodów szkody na skutek bezprawnego niewykonania zobowiązania do nieodpłatnego przeniesienia własności akcji, skoro obecny stan prawny pozwala im na zawarcie stosownej umowy nabycia po 92 akcje pozwanej Spółki, a następnie ich zbycia lub skorzystania z dywidendy. W ocenie Sądu Rejonowego, co prawda treść ogłoszenia w spornym zakresie była

nieprawidłowa, a na pewno niejednoznaczna i wynikała z niewłaściwej interpretacji przepisów przez Ministra Skarbu Państwa, jednakże nie ma ewidentnego związku przyczynowego pomiędzy jego działaniem a niepodpisaniem przez powodów umów do dnia 2 maja 2007 r. Po pierwsze - w ogłoszeniu o przystąpieniu do udostępniania akcji data wygaśnięcia prawa do zawarcia umowy była wyraźnie podkreślona w pkt 1 i 14, po drugie - zgodnie z art. 7 ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (Dz.U. Nr 405, poz. 183 ze zm.) umowa zobowiązująca do przeniesienia zdematerializowanych papierów wartościowych przenosi ich własność z chwilą dokonania wpisu na rachunku papierów wartościowych, a nie z momentem zawarcia umowy nieodpłatnego nabycia akcji, o czym stosowna informacja znalazła się w pkt 2 ogłoszenia, a zatem powodowie powinni w dniu 2 maja 2007 r. posiadać rachunek inwestycyjny w biurze maklerskim, po trzecie - postanowienie o nabyciu spadku po S. G. uprawomocniło się w dniu 11 kwietnia 2007 r., a więc możliwe było dopełnienie przez powodów wszystkich formalności i zawarcie umowy do 2 maja 2007 r., po czwarte - powodowie już w piśmie pozwanej Spółki z dnia 20 lipca 2006 r. zostali poinformowani o konieczności dostarczenia prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po zmarłym w 2003 r. uprawnionym pracowniku. W ocenie Sądu pierwszej instancji, powyższe okoliczności wskazują, że powodowie nie wykazali należytej staranności, aby w terminie obowiązującym wszystkich uprawnionych i wynikającym z harmonogramu zawartego w pkt 8 ogłoszenia dokonać wszelkich czynności związanych z nabyciem akcji pozwanej Spółki.

Wyrokiem z dnia 2 lipca 2009 r. Sąd Okręgowy w L. zmienił powyższy wyrok w ten sposób, że zasądził od Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra Skarbu Państwa na rzecz powodów kwoty po 145,90 zł tytułem odszkodowania za utraconą dywidendę z ustawowymi odsetkami (pkt I), oddalił apelację w pozostałej części w stosunku do Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra Skarbu Państwa (pkt II) oraz w stosunku do pozwanej Spółki w całości (pkt III).

Sąd Okręgowy wskazał na dokonanie przez Sąd pierwszej instancji błędnej oceny prawnej w zakresie wygaśnięcia prawa powodów do nieodpłatnego nabycia akcji. Zdaniem Sądu odwoławczego, stosownie do informacji zawartej w ogłoszeniu, powodowie powinni przedstawić do dnia 2 maja 2007 r. (osobiście lub

przez pełnomocnika) prawomocne postanowienie o nabyciu spadku bądź - gdyby takim postanowieniem nie dysponowali - do wskazanej daty złożyć wnioski o stwierdzenie nabycia spadku. Powodowie warunki te spełnili, gdyż w dniu 2 maja 2007 r. ich pełnomocnik przedstawił stosowne dokumenty. Posiadanie rachunku w biurze maklerskim nie stanowi warunku *sine qua non* dla zawarcia umowy zobowiązującej do przeniesienia akcji, a - stosownie do art. 7 ust. 2 ustawy dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi - umożliwia jedynie przeniesienie zdematerializowanych papierów wartościowych z chwilą dokonania zapisu na rachunku. W związku z tym nie można przyjąć, że po 2 maja 2007 r. wygasło uprawnienie powodów do zawarcia umowy o nieodpłatne nabycie akcji i umowa taka została zawarta z powodami przez Ministra Skarbu Państwa w dniu 28 kwietnia 2009 r.

W ocenie Sądu drugiej instancji powodowie nie ponieśli szkody w związku z późniejszym zawarciem umowy, gdyż zgodnie z art. 38 ust. 3 ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji akcje nabyte nieodpłatnie przez uprawnionych pracowników nie mogą być przedmiotem obrotu przed upływem dwóch lat od dnia zbycia przez Skarb Państwa pierwszych akcji na zasadach ogólnych. Oznacza to, że nawet gdyby umowa została zawarta w dniu 2 maja 2007 r., to najwcześniejszym możliwym terminem sprzedaży akcji przez powodów byłby dzień 3 maja 2009 r. Ponadto wysokość żądanego przez nich odszkodowania (według ustaleń Sądu pierwszej instancji -112 zł za akcję) obliczona została przy założeniu, że dokonaliby sprzedaży akcji w okresie najkorzystniejszym, „co z uwagi na poczynione ustalenia jest założeniem dowolnym i nie zostało w sposób wystarczający udowodnione, by powodowie dokonali sprzedaży akcji po cenie najkorzystniejszej i tym samym utracili korzyści”. Tymczasem w przypadku odszkodowania za utratę prawa do akcji lub prawa do nieodpłatnego nabycia akcji odszkodowanie określone jest według ceny akcji ustalonej dla osób fizycznych, obywateli polskich w pierwszym dniu sprzedaży (art. 363 § 2 k.c.). Wynika to z faktu, iż kurs akcji jest zmienny i zależy od tak zróżnicowanych czynników, że nie gwarantują w dostatecznym stopniu pożądaną stałość przy ustalaniu ceny stanowiącej podstawę do odszkodowania. Nie doszło również do istotnej i trwałej deprecjacji wartości akcji, skoro - jak wskazał pełnomocnik powodów - wartość

jednej akcji w przeddzień zamknięcia rozprawy wynosiła 80 zł, a więc była wyższa niż w pierwszym dniu sprzedaży (według ustaleń Sądu pierwszej instancji - wartość emisyjna wynosząca 54 zł). W tej sytuacji powodowie nie wykazali, aby ponieśli szkodę majątkową na skutek niezawarcia umów zbycia akcji na podstawie przedłożonych w dniu 2 maja 2007 r. dokumentów, za wyjątkiem szkody poniesionej z tytułu utraconej dywidendy, której wyrównania domagali się za rok obrotowy 2006/2007.

Odnosnie do odpowiedzialności pozwanej Spółki Sąd drugiej instancji wskazał, że powodowie nie wykazali braku należytej staranności w jej działaniu. Spółka działała zgodnie z przepisami prawa i postanowieniami umowy zawartej ze Skarbem Państwa, ze strony którego nastąpiła odmowa zawarcia umów o nieodpłatne zbycie akcji.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku powodowie zarzucili: I. naruszenie prawa materialnego, a to: 1) art. 471 w związku z art. 140 k.c., przez błędną ocenę szkody i jej występowania jako rezultat bezpodstawnego, niemającego żadnego oparcia w materiale dowodowym ani w ustawie o komercjalizacji i prywatyzacji ustalenia, że powodowie najwcześniej mogliby sprzedać akcje w dniu 3 maja 2009 r. i że nie doznali szkody ze strony obu pozwanych przez sam fakt zawarcia z nimi w dniu 28 kwietnia 2009 r., tj. z dwuletnią zwłoką stosownej umowy i mimo tego, że do dnia wyroku należne akcje nie zostały przekazane na rachunek w biurze maklerskim, kiedy bezprawnie uniemożliwiono im nabycie akcji w nakazanym prawem terminie tj. z dniem 2 maja 2007 r. i korzystanie z prawa własności akcji w zakresie wynikającym z art. 140 k.c., w tym z możliwości sprzedaży akcji z dniem 2 lutego 2008 r., tj. po upływie dwóch lat od dnia zbycia przez Skarb Państwa pierwszych akcji na zasadach ogólnych; 2) art. 38 ust. 3 ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji, przez błędną wykładnię, że określony w nim termin biegnie dla powodów inaczej niż dla wszystkich innych uprawnionych pracowników, tj. od dnia podpisania przez nich umowy (2 maja 2007 r.) i kończy się dopiero w dniu 2 maja 2009 r., podczas gdy termin ten jest jednolity dla wszystkich akcjonariuszy (poza członkami zarządu) i upłynął z dniem 2 lutego 2008 r., gdyż akcje pozwanej Spółki zostały zbyte przez Skarb Państwa po raz pierwszy na zasadach ogólnych w dniu 2

lutego 2006 r.; 3) art. 361 § 1 i 2 k.c., przez błędną wykładnię i w związku z tym nieuwzględnienie w rachunku szkody powodów korzyści jakie mogliby osiągnąć, gdyby umowa została zawarta w dniu 2 maja 2007 r., 4) art. 363 § 2 w związku z art. 5 k.c., przez błędną jego wykładnię i nieuwzględnienie, że ze względu na nagromadzenie złej woli ze strony Skarbu Państwa, odmowę zawarcia umowy we właściwym terminie, a zawarcie jej z dwuletnią zwłoką, co uniemożliwiło powodom dysponowanie akcjami w okresie od lutego 2008 r. do września 2008 r., kiedy miały one wysokie notowania na giełdzie, zachodzą podstawy do przyjęcia do wyliczenia szkody cen akcji „sprzed krachu na giełdzie”; 5) art. 366 § 1 k.c. w związku z art. 36 ust. 5 ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji, rozporządzeniem Ministra Skarbu Państwa z dnia 29 stycznia 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad podziału uprawnionych pracowników na grupy oraz umową MSP/497/97 z dnia 30 maja 1997 r., przez błędną wykładnię wyrażającą się w wykluczeniu relacji *in solidum* pomiędzy pozwanymi i skutków tego dla odpowiedzialności pozwanej Spółki, a w konsekwencji niesłuszne oddalenie w stosunku do niej roszczeń w całości: II. naruszenie przepisów postępowania mające istotny wpływ na wynik sprawy, a mianowicie art. 321 § 1 k.p.c., poprzez niewzięcie przy wyrokowaniu pod uwagę, że roszczenie powodów od sierpnia 2008 r. dotyczyło wyłącznie odszkodowania, a nie zawarcia umowy, zatem podpisanie umowy przez Skarb Państwa w dniu 28 kwietnia 2009 r. nie mogło mieć wpływu na żądanie pozwu i w konsekwencji Sąd wyrokował co do przedmiotu nieobjętego żądaniem, co miało istotny wpływ na ocenę roszczeń.

Wskazując na powyższe zarzuty powodowie wnieśli o uchylenie zaskarżonego wyroku w części dotyczącej punktów I, II i III, „tj. co do oddalonych roszczeń o odszkodowanie” i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania, ewentualnie - w przypadku gdyby Sąd Najwyższy nie dopatrzył się naruszenia art. 321 k.p.c. - o uchylenie zaskarżonego wyroku w części dotyczącej punktu I, II i III „w zakresie w tych punktach orzecznym i orzeczenie co do istoty sprawy zgodnie z treścią powództwa”.

W uzasadnieniu skargi podniesiono, że fakt podpisania umowy przez Skarb Państwa (według aktualnego stanu sprawy) nie dotyczył przedmiotu żądania i powinien być uwzględniony tylko o tyle, że gdyby doszło do wykonania

wynikającego z umowy zobowiązania i przekazania w trakcie procesu akcji na rachunek powodów w biurze maklerskim, to Sąd mógłby zaliczyć ich wartość na poczet należnego odszkodowania. Takie przekazanie nastąpiło jednak dopiero w dniu 21 sierpnia 2009 r. Według skarżących, dla odpowiedzialności pozwanej Spółki nie ma znaczenia czy wywiązała się ona w sposób należyty z obowiązków nałożonych na nią przez przepisy rozporządzenia Ministra Skarbu Państwa z dnia 29 stycznia 2003 r., gdyż - według stosowanych w drodze analogii zasad wynikających z art. 366 k.c. - mimo należytego wykonania obowiązków własnych nie może uchylić się ona od odpowiedzialności za szkodę poniesioną w procesie prywatyzacji. W tym zakresie skarżący powołali się na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 2004 r., I PK 291/03.

Skarżący wskazali, że można sądzić, iż Skarb Państwa - podpisując w dniu 28 kwietnia 2009 r. umowę nieodpłatnego zbycia akcji, podpisaną przez powodów w dacie 2 maja 2007 r. - uczynił to w oparciu o znowelizowaną ustawę o komercjalizacji i prywatyzacji, a więc bez związku z toczącym się w sprawie postępowaniem. Gdyby nawet przyjąć, że czynność ta zaspokoila roszczenie odszkodowawcze w części odnoszącej się do wartości akcji, to świadczenie to powinno być zaliczone na poczet należnego odszkodowania. Zdaniem powodów, gdyby nie zostali bezprawnie pozbawieni akcji w okresie od 2 maja 2007 r. do 28 kwietnia 2009 r., mogliby wykonywać prawa wynikające z art. 140 k.c. i dysponować akcjami już od dnia 2 lutego 2008 r. W okresie do 28 sierpnia 2008 r. wartość akcji pozwanej Spółki przekraczała 100 zł, w tym do 4 lipca 2008 r. wynosiła 110 zł. W okolicznościach sprawy zachodzą więc przesłanki do przyjęcia, że na korzyść powodów zasły szczególne okoliczności, o których stanowi art. 363 § 2 *in fine* k.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Skarga kasacyjna okazała się nieusprawiedliwiona, gdyż zaskarżony wyrok, mimo częściowo błędnego uzasadnienia, odpowiada prawu.

Przede wszystkim niezasadny jest zarzut naruszenia art. 321 k.p.c., zgodnie z którym sąd nie może wyrokować co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, ani zasądzać ponad żądanie. Przepis ten daje między innymi wyraz zasadzie dyspozycyjności przejawiającej się w związaniu sądu granicami żądania

powództwa zarówno co do przedmiotu żądania, jak i jego wysokości. W rezultacie sąd ma obowiązek pozytywnego lub negatywnego orzeczenia o zgłoszonym przez powoda żądaniu. Samo pojęcie żądania określa art. 187 § 1 k.p.c., zgodnie z którym pozew powinien między innymi zawierać dokładnie określone żądanie oraz przytoczenie okoliczności faktycznych żądanie to uzasadniających. Żądanie powództwa określa więc nie tylko jego przedmiot, ale również jego podstawa faktyczna określona w pozwie. Te elementy mogą podlegać modyfikacji przy zachowaniu ciągłości toczącego się przed sądem pierwszej instancji postępowania poprzez odpowiednią zmianę powództwa na zasadach określonych w art. 193 k.p.c., w tym przez zmianę podstawy faktycznej żądania. Taka zmiana powództwa nie może natomiast nastąpić w postępowaniu apelacyjnym, gdyż w myśl art. 383 k.p.c. w postępowaniu tym nie można rozszerzać żądania pozwu ani występować z nowymi roszczeniami (w tym opartymi na innej podstawie faktycznej), poza sytuacjami, w których - w przypadku zmiany okoliczności - można żądać zamiast pierwotnego przedmiotu sporu jego wartości lub innego przedmiotu, a w sprawach o świadczenia powtarzające się - świadczeń za dalsze okresy. Co do zasady do obrazy art. 321 § 1 k.p.c. przez sąd drugiej instancji może więc dojść wówczas, gdy sąd ten wyrokuję co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem w postępowaniu pierwszoinstancyjnym lub co do roszczenia nieopartego na podstawie faktycznej wskazanej przez powoda do chwili zamknięcia rozprawy przed sądem pierwszej instancji. Wbrew stanowisku skarżących, Sąd drugiej instancji nie wyrokował co do przedmiotu nieobjętego ich żądaniem zasądzenia odszkodowania z tytułu utraty prawa do akcji.

Powodowie dochodzili w pozwie zobowiązania pozwanego Skarbu Państwa do zawarcia z nimi umowy zbycia akcji lub - w przypadku niemożności zawarcia takiej umowy - zasądzenia od pozwanych odszkodowania odpowiadającego równowartości utraconych akcji. Uzasadniając swoje żądanie powodowie wskazali, iż - na skutek zawinionego działania obu pozwanych - w 2007 r. Skarb Państwa odmówił zawarcia z nimi umów nieodpłatnego zbycia akcji pomimo zachowania przez nich prawa do ich nabycia. Zdarzenie to doprowadziło do utraty przez powodów akcji (prawa do akcji) i wyrządziło im szkodę odpowiadającą ich wartości. Na rozprawie w dniu 25 sierpnia 2008 r. powodowie poparli swoje żądanie w

dotychczasowej formie, z tym, że wysokość odszkodowania określili według ceny akcji z daty wyrokowania. Tak sprecyzowane roszczenie zostało rozszerzone na rozprawie w dniu 8 grudnia 2008 r. o odszkodowanie z tytułu utraconych korzyści (dywidendy). Również w piśmie procesowym z dnia 9 grudnia 2008 r. powodowie poparli żądania zgłoszone w pozwie, wywodząc następnie na rozprawie w dniu 23 stycznia 2009 r., że ich prawo do nabycia akcji zostało zachowane. Także wywody skarżących zawarte w piśmie procesowym z dnia 3 lutego 2009 r. wskazują, że swoją szkodę odnosili jednoznacznie do utraty prawa do akcji, których wartość określona została przez nich według ceny giełdowej z określonej daty. Z przedstawionych stanowisk powodów nie wynika ograniczenie przez nich żądania wyłącznie do roszczenia odszkodowawczego, istotniejsze jest jednak to, że nie wynika z nich również zmiana podstawy faktycznej roszczenia. Za ograniczenie powództwa nie może być bowiem uznane zaprezentowane przez powodów na rozprawie w dniu 9 marca 2009 r. stanowisko, że nie są zainteresowani zawarciem umowy o zbycie akcji na podstawie przepisów ustawy zmieniającej, gdyż swoje żądania niezmiennie wywodzili z niewygasłego w dniu 2 maja 2007 r. prawa do nieodpłatnego nabycia akcji. Zresztą nawet gdyby oświadczenie powodów uznać za ograniczenie powództwa wyłącznie do roszczenia odszkodowawczego, nie zmienia to podstawy faktycznej tego żądania, elementem której w dalszym ciągu pozostaje szkoda polegająca na utracie akcji, a więc rzeczywista strata wyrażająca się w wartości (cenie) akcji i to niezależnie od tego, z jakiej daty wartość ta zostanie przyjęta. Nie budzi wątpliwości, że co do tego właśnie przedmiotu żądania wyrokował Sąd pierwszej instancji oddalając powództwo o odszkodowanie za utratę prawa do akcji oraz Sąd drugiej instancji oddalając apelację powodów w tym zakresie. Sąd Okręgowy, podzielając prezentowane przez skarżących stanowisko, że ich prawo do nieodpłatnego nabycia akcji nie wygasło z dniem 2 maja 2007 r., uznał, iż Skarb Państwa zobowiązanie do zbycia akcji wykonał, tyle że z opóźnieniem, bo dopiero w dniu 28 kwietnia 2009 r. Oczywistą konsekwencją takiej oceny musi być odpadnięcie przesłanek dochodzonego przez skarżących roszczenia odszkodowawczego, jakimi są utrata prawa do akcji i spowodowana nią szkoda odpowiadająca ich wartości. Zawarte w uzasadnieniu skargi kasacyjnej wywody skarżących odnoszące się do zbycia przez Skarb Państwa

przedmiotowych akcji w istocie na podstawie przepisów ustawy zmieniającej nie mogą mieć znaczenia, gdyż po pierwsze - skarga nie zawiera w tym zakresie stosownego zarzutu, a po drugie - powodowie akcje nabyli, a tym samym ich nie utracili. Nie powinno budzić wątpliwości, że wskutek zawarcia umowy zbycia akcji osoby uprawnione nabywają prawo do akcji i rozporządzania nimi, co wyłącza żądanie wyrównania szkody oparte na podstawie faktycznej wynikającej z utraty tego prawa i powoduje wygaśnięcie zobowiązania odszkodowawczego z tego tytułu.

Z tych względów za nieusprawiedliwione muszą być również uznane zarzuty naruszenia prawa materialnego, a mianowicie art. 361 § 1 i 2, art. 363 § 2 w związku z art. 5, art. 471 w związku z art. 140 k.c. oraz art. 38 ust. 3 ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji, które zmierzają do zakwestionowania dokonanej przez Sąd drugiej instancji oceny co do niepowstania w majątku powodów szkody wskutek zawarcia przez Skarb Państwa umów zbycia akcji z dwuletnią zwłoką. Tak sformułowane zarzuty nie mogą odnieść zamierzonego skutku już tylko dlatego, że w istocie dotyczą oceny zasadności żądania, którego podstawa faktyczna została wskazana przez powodów po raz pierwszy dopiero na rozprawie apelacyjnej w dniu 25 czerwca 2009 r. Taka zmiana powództwa w postępowaniu apelacyjnym jest wyłączona z mocy art. 383 k.p.c. Przewidziana w zdaniu drugim tego przepisu swoista dopuszczalność zmiany żądania w instancji odwoławczej z uwagi na zmianę okoliczności wyraża się w tym, że powód, który wniósł apelację, nie żąda czegoś, co nie było objęte przedmiotem sporu w pierwszej instancji, ale żąda wartości pierwotnego przedmiotu sporu lub innego nawet przedmiotu niż ten, który uczynił przedmiotem sporu, ale z tym zastrzeżeniem, że takie żądanie jest uzasadnione również w ramach pierwotnej podstawy faktycznej powództwa. Inaczej rzecz ujmując, uwarunkowanie dopuszczalności zmiany przedmiotu sporu w postępowaniu apelacyjnym od zmiany okoliczności nie oznacza zmiany podstawy faktycznej powództwa, która powinna być jednakowa tak dla żądania pierwotnego jak i zmienionego (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 26 października 1972 r., I CR 410/72, LEX nr 7173 oraz z dnia 16 listopada 1999 r., II CKN 586/98, LEX nr 527174). Tymczasem nowe roszczenie powodów zostało oparte na zupełnie innej podstawie faktycznej niż żądanie zgłoszone w postępowaniu pierwszoinstancyjnym,

nie wynika bowiem z faktu utraty akcji i spowodowanej nią szkody obejmującej rzeczywistą stratę wyrażającą się w wartości akcji, ale z zawarcia przez Skarb Państwa umów zbycia akcji z opóźnieniem i wynikającej z tego zdarzenia hipotetycznej szkody w postaci utraconych przez skarżących korzyści (zysku), jakie mogliby uzyskać w przypadku wcześniejszej sprzedaży akcji na giełdzie. Taka zmiana powództwa - jako niedopuszczalna w świetle art. 383 k.p.c. - nie mogła wywołać skutków prawnych na etapie postępowania drugoinstancyjnego i wpłynąć na zakres przedmiotu sprawy, a sformułowane przez skarżących zarzuty - jako nieadekwatne do podstawy faktycznej skutecznie oddanego pod osąd roszczenia - podważyć zgodności zaskarżonego wyroku z prawem.

Niezasadny jest zarzut obrazy art. 366 § 1 k.c. w związku z art. 36 ust. 5 ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji, rozporządzeniem wykonawczym oraz umową z dnia 30 maja 1997 r., które to naruszenie skarżący upatrują w ich błędnej wykładni polegającej na „wykluczeniu w sprawie relacji *in solidum* pomiędzy pozwanymi”. W pierwszym rzędzie należy przypomnieć, że w judykaturze przyjmuje się zgodnie, iż dla uzasadnienia zarzutu naruszenia prawa materialnego przez błędną jego wykładnię, a więc zarzutu sprowadzającego się do błędnego zrozumienia treści lub znaczenia normy prawnej, niezbędne jest wskazanie na konkretny przepis konkretnego aktu prawnego, oraz że prawo materialne w znaczeniu użytym w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. obejmuje konkretne normy prawa materialnego zawarte w aktach normatywnych należących do źródeł obowiązującego prawa, a nie „prawo umowne”, którego moc wiążąca dla stron wynika z nadania im takiej sankcji przez przepisy w znaczeniu ścisłym. Przywołany przez skarżących art. 366 § 1 k.c. wyraża jedynie istotę solidarności biernej, której zastosowanie do odpowiedzialności *in solidum* jest możliwe w drodze analogii. Ma to miejsce wówczas, gdy wierzyciel - na podstawie tytułów wynikających z odrębnych stosunków prawnych - ma roszczenie o to samo świadczenie do dwóch lub więcej dłużników, z których każdy jest zobowiązany do spełnienia świadczenia, a brak jest wynikającej z art. 369 k.c. podstawy (ustawa lub czynność prawna) do przyjęcia ich solidarnej odpowiedzialności. Tymczasem w sformułowanym przez skarżących zarzucie nie wskazuje się podstaw prawnych, z których miałyby wynikać obowiązki obciążające pozwaną Spółkę w procesie zbywania akcji przez

Skarb Państwa i w konsekwencji jej odpowiedzialność. Warunku tego nie spełnia ani przytoczenie art. 36 ust. 5 ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji, który stanowi jedynie delegację do wydania rozporządzenia wykonawczego, ani ogólne powołanie się na to rozporządzenie, którego przepisy określają różne obowiązki nałożone na spółkę i Ministra Skarbu Państwa w procesie zbywania akcji, ani ogólne wskazanie na zawartą pomiędzy Ministrem Skarbu Państwa a pozwaną Spółką umowę, której poszczególne postanowienia odnoszą się do czynności zleconych tej Spółce przez reprezentującego Skarb Państwa ministra. Natomiast zawarte w uzasadnieniu skargi kasacyjnej wywody skarżących dotyczące nieodniesienia się przez Sąd drugiej instancji do „żądania odsetek zwłoki” uchylają się spod rozważań Sądu Najwyższego z uwagi na niepodniesienie w tym zakresie stosownego zarzutu w ramach podstaw kasacyjnych.

Z powyższych względów skarga kasacyjna podlega oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. Orzeczenie o kosztach postępowania oparto o odpowiednio stosowany art. 102 k.p.c.